

U ovom poglavlju prikazan je pregled smjernica koje odgovaraju na pitanja kako:

- napisati znanstveno-istraživački izvještaj
- izložiti rezultate istraživanja na znanstvenom skupu
- objaviti rad u znanstvenom časopisu

4.1. Što nakon provedbe istraživanja i obrade rezultata?

Provođenje istraživanja i obrada podataka tek je početak širenja znanstvenih spoznaja. Kako bi uloženi trud došao do izražaja, a rezultati istraživanja bili vidljivi i dostupni ciljanoj publici i široj znanstvenoj zajednici, potrebno ih je objaviti – u pisanoj formi kao znanstveni izvještaj ili kao priopćenje na znanstvenom skupu. Općenito, objava rezultata znanstvenih istraživanja jest ključna za rast i razvoj bilo koje znanstvene i/ili stručne discipline jer doprinosi stjecanju novih spoznaja.

Dakle, pisanje izvještaja i njegova objava od iznimne su važnosti za znanstvenu zajednicu i napredak, no to nije nimalo lak zadatak. Često je naporan i dugotrajan, a otežavajuće okolnosti mogu biti nedostatak iskustva, nisko samopouzdanje u sposobnost pisanja te strah od neuspjeha ili evaluacije. Stoga ne iznenađuju brojni *memovi* na društvenim mrežama o problemu pisanja. Jedan od najpopularnijih glasi: „Ništa me toliko ne motivira za čišćenje, kuhanje, slaganje rublja, sanjarenje ili spavanje kao rok za pisanje članka“. Međutim, razumijevanje procesa pisanja, poznavanje strukture izvještaja, kao i ponekih savjeta iz prakse istraživača, mogu olakšati ovaj zadatak. Također mogu povećati vjerojatnost da napisani izvještaj ugleda svjetlo dana i postane uspješna i važna publikacija za znanstvenu zajednicu i struku te za autora rada. Upravo je zato osmišljeno ovo poglavlje u kojem će se prikazati smjernice za uspješno pisanje znanstveno-istraživačkog izvještaja i njegovu objavu u formi znanstvenog rada te dati nekoliko savjeta o tome kako prezentirati istraživačke nalaze na znanstvenom skupu.

Prije nego što krenemo, bitno je napomenuti da postoji nekoliko različitih podjela znanstvenih izvještaja. Uz studentske završne, diplomatske i doktorske radove, znanstveni se izvještaji obično svrstavaju u sljedeće kategorije:

1. **izvorni znanstveni članak** najčešći je oblik znanstvene komunikacije, u kojem se opisuju originalni rezultati istraživanja koji prethodno nisu nigdje objavljeni.
2. **prethodno priopćenje** uglavnom je manji znanstveni rad, a odnosi se na

jasan i sažet prikaz originalnog znanstvenog istraživanja koje u trenutku objavljivanja može biti još u tijeku provedbe.

3. **pregledni članak** jest rad u kojem se iznosi pregled literature u određenom području, daje sinteza ili kategorizacija dosadašnjih spoznaja te se u njemu najčešće predlažu metode za poboljšanje metodologije ili smjernice za buduća istraživanja. Pregledne radove najčešće pišu iskusni stručnjaci u nekom području.
4. **izlaganje na znanstvenom skupu** odnosi se na usmeno izlaganje ili poster prezentaciju rezultata istraživanja. Sažetak izloženog rada najčešće se objavljuje u zbornicima skupova.

Izvorni znanstveni članak i prethodno priopćenje u pravilu imaju sličnu strukturu, pa se u daljnjem tekstu njihovi elementi neće opisivati odvojeno, nego će se rabiti jedan termin za obje kategorije – znanstveni izvještaj. Što se tiče preglednog rada, on sadržava posebnu formu, pa će se u skladu s tim ukratko opisati u posebnoj odjeljku. Slično, izlaganje na znanstvenom skupu jest specifičan način diseminacije rezultata znanstvenog istraživanja, pa će također biti opisano u posebnoj dijelu ovog poglavlja.

Smjernice za izradu znanstvenih izvještaja kreirala je Američka udruga psihologa (engl. *American Psychological Association*, APA) i one su postale standard za sva istraživanja koja provode psiholozi diljem svijeta, a često su korištene i u drugim društvenim disciplinama poput antropologije, politologije ili komunikologije. APA smjernice za izradu izvještaja detaljno su predstavljene u njihovu Priručniku za objavljivanje (engl. *Publication Manual of American Psychological Association*, American Psychological Association, 2020), a ovo poglavlje sadržava glavne elemente koji su potrebni za oblikovanje znanstvenog izvještaja.

4.2. Pisanje znanstvenog izvještaja

4.2.1. Naslov

Naslov rada treba biti specifičan i informativan, ali kratak. Iz pročitnog naslova treba biti jasno o kojem je području ispitivanja riječ. Dakle, naslov odgovara na pitanje *što* smo istraživali. Primjerice, možemo govoriti o odnosu

konstrukata koje smo ispitivali (npr. *Odnos između strategija suočavanja i raspoloženja tijekom stresne transakcije*) ili u slučaju eksperimentalnog istraživanja možemo navesti nezavisne i zavisne varijable (npr. *Utjecaj kofeina na složeno vrijeme reakcije* ili *Složeno vrijeme reakcije s obzirom na razine kofeina*). Naslovom možemo otkriti i glavni nalaz istraživanja, a koji je moguće opisati u jednoj rečenici. Primjerice, naslov *Dublji glas predsjedničkih kandidata povećava vjerojatnost pobjede na izborima* otkriva čitateljima glavni rezultat provedenog istraživanja. Suprotno, možemo zainteresirati čitatelje i naslovom u obliku istraživačkog pitanja, poput *Mogu li kognicija i emocije utjecati na vid?* ili *Tko pobjeđuje u utrci s vremenom? Individualne razlike u mentalnoj reprezentaciji vremena*. Iako je naslov na samom početku rada, savjet je početnicima da njegovo oblikovanje ostave za završnu fazu pisanja jer tada imamo bolji uvid u tematiku rada i glavne nalaze istraživanja.

4.2.2. Sažetak i ključne riječi

Uz naslov, čitatelji će prvo pročitati sažetak članka i na temelju toga formirati prvi dojam o tekstu koji je pred njima. S obzirom na to da prvi dojmovi upravljaju našim ponašanjima prema objektu dojma (Ambady i Skowronski, 2008), uistinu želimo da sažetak bude napisan na način da privuče i zainteresira čitatelje. Naslov i sažetak članka možemo shvatiti kao svojevrsni marketinški alat koji će pozornost čitatelja usmjeriti na naš rad i motivirati ih da svoje vrijeme ulože u čitanje teksta. Svrha sažetka je ukratko prenijeti smisao članka i trebao bi sadržavati sve bitne elemente: kratku teorijsku perspektivu, opis korištene metode, glavne rezultate (pri tome u pravilu ne izvještavamo o konkretnim brojevima, već o smjeru učinaka) i glavne zaključke. Sažetak treba biti jasan i lako razumljiv jer iz njega čitatelji trebaju razaznati nalazi li se u članku ono što traže. Uz navedeno, sažetak treba biti i kratak. Svaki časopis propisuje koje je ograničenje dužine sažetka, a tipično obim varira između 150 i 300 riječi. Stoga treba obratiti posebnu pozornost na to da se najbitniji elementi rada jasno iznesu već u sažetku. Slično kao i kod naslova, preporučuje se sažetak pisati na samom kraju jer ćemo tada imati jasniji uvid u sve elemente našeg znanstvenog izvještaja. Pored toga, o sažetku možemo razmišljati kao o jednom kratkom članku, jer on to zapravo u svojoj srži i jest.

Uz sažetak, na početku znanstvenog članka nalaze se i ključne riječi, a uo-

bičajeno je da ih se navodi od 4 do 8. Svrha ključnih riječi je omogućiti čitateljima lakši pronalazak našeg članka putem baza podataka koje indeksiraju znanstvene članke. Kako bismo bolje ilustrirali zbog čega je bitno imati dobro odabrane ključne riječi, navest ćemo primjer PscINFO baze koju održava APA. PscINFO je baza podataka u koju su uvršteni sažetci članaka objavljenih u psihologijskim i srodnim časopisima, kao i knjiga i disertacija, a najraniji zapisi datiraju još iz 19. stoljeća. U trenutku pisanja ovog teksta baza je pokrivala sažetke iz 2290 znanstvenih časopisa i imala je ukupno 4,723,826 unosa. Kao što se može vidjeti, u psihologiji vlada velika produkcija znanstvenih članaka, a putem ključnih riječi naš će članak brže biti pronađen. Pri odabiru ključnih riječi vodimo se s nekoliko savjeta: kao ključne riječi najčešće navodimo glavne teorijske koncepte i konstrukte kojima se bavimo u istraživanju, koristimo se istim ključnim riječima koje su i u člancima koji su bili ključni za provedeno istraživanje te se koristimo istim riječima kao i u naslovu članka, ako to časopis dopušta.

4.2.3. Uvod

Pisanje uvoda znanstvenog izvještaja možda je i najteži dio, iako se početniku to vjerojatno tako ne čini. Svrha uvodnog dijela izvještaja jest uvesti čitatelje u problematiku istraživanja i pružiti im dovoljno informacija kako bi mogli razumjeti istraživačko pitanje i rezultate. U svrhu boljeg razumijevanja tijeka kojim u znanstvenom radu prezentiramo različite koncepte, možemo se poslužiti Bemovom (2013) analogijom pješčanog sata. Naime, znanstveni članak na konceptualnoj razini ima upravo takav oblik. Pješčani sat je na vrhu najširi i sužava se prema sredini gdje je najuži, te se potom opet širi do svojeg dna. Jednako se tako prezentiraju informacije u znanstvenom članku. Uvod započinje konceptualno najširim dijelovima teksta, zatim se prema sredini sužavaju, sve do onih najkonkretnijih koncepata. Potom se pri kraju članka ponovno ide u širinu te se članak zaključuje širokim teorijskim pogledom.

Uvodni dio znanstvenog teksta je kao gornji dio pješčanoga sata. Počinje najširim i najopćenitijim konceptima, a završava užim i specifičnim pojmovima i njihovim odnosima. Možemo kao primjer uzeti pisanje uvoda o teoriji privrženosti. U tom slučaju, uvod se može započeti činjenicom da teorija privrženosti opisuje kratkoročne i dugoročne međuljudske odnose. Ova rečenica

možda izgleda jednostavno, ali uzmimo si trenutak vremena i zamislimo se nad tim koliko je ovo složeno pitanje i koliko su ljudski odnosi kompleksni: od onih dugotrajnijih i emocionalno intenzivnih, poput odnosa s roditeljima ili romantičnim partnerima, do onih površnih poput odnosa s kolegom s posla s kojim nemamo previše dodirnih točaka pa s njim razgovaramo o općenitim temama kao što su aktualne vremenske prilike. Jednako tako, ova teorija opisuje različite vrste privrženosti tijekom različitih životnih razdoblja, počevši od dojenačke dobi. No ako provodimo znanstveno istraživanje, u potpunosti je nemoguće odjednom provjeravati sve aspekte teorije privrženosti. Vjerojatnije je da ćemo se usmjeriti na jedno razdoblje života i/ili na jedan oblik međuljudskih odnosa. Paralelno s time, na početku uvoda koji je konceptualno najširi, ukratko ćemo opisati teoriju privrženosti u širokom smislu. Nakon toga, izvijestit ćemo o primjeni ove teorije u konceptualno užim područjima istraživanja, poput onih povezanih sa specifičnim dobnim skupinama ili međuljudskim odnosima. No, kada spominjemo znanstvene teorije koje se opisuju u uvodu, preporuka je naglasiti njihovu općenitu važnost pri provođenju znanstvenog istraživanja. Znanstvena teorija je sistematizacija do sada poznatog znanja o odnosima među proučavanim fenomenima i zapravo je u samoj srži znanosti. Znanstvenici pri provođenju istraživanja polaze od teorije na temelju koje postavljaju hipoteze. Dobro poznavanje znanstvene teorije ključno je za početak provođenja istraživanja jer teorija usmjerava razumijevanje pojave koja se istražuje, a isto tako služi kao generator hipoteza koje će biti provjerene u istraživanju.

Pri pisanju uvoda pozivamo se na prije objavljene knjige i znanstvene članke te je naš zadatak prikazati kako su dosadašnje spoznaje vodile do postavljanja našeg istraživačkog pitanja. Pri tome valja voditi računa o tome da informacije koje iznosimo budu dobro uravnotežene, odnosno da se tematski previše ne udaljavamo od predmeta koji je u fokusu našeg istraživanja. Treba imati na umu da uvod nije pregled cjelokupne postojeće literature u nekom području, već one koja je relevantna za trenutačno istraživačko pitanje. Naime, znanstveni su časopisi u pravilu specijalizirani što znači da će najvjerojatnije čitatelji tih časopisa već nešto znati o temi o kojoj pišemo. Prema tome, ako se istraživačko pitanje odnosi na romantične veze u adolescentskoj dobi, što je svakako podložno interpretaciji kroz prizmu teorije privrženosti, u uvodu nije primjereno pisati o razvoju privrženosti kod male djece. Iako to jesu nužno

povezani konstrukti, čitatelja treba uvesti u istraživačko pitanje istraživanja koje prezentiramo, a literatura koja je prezentirana u uvodu s time mora biti i povezana.

S obzirom na to da su autori rada proveli istraživanje, odnosno postavili istraživačko pitanje, oni su ti koji najbolje znaju zašto su ga postavili. Istraživačko pitanje najčešće postavljamo jer smo primijetili da u dosadašnjoj literaturi nema odgovora na njega. Često nam se koraci koje smo prošli pri formulaciji istraživačkog pitanja čine očigledni, ali čitatelju uvoda ne mora nužno biti jasno i očito zašto je to čime se bavimo vrijedno istraživanja. Kako bismo čitatelju pojasnili svoju teorijsku perspektivu, neophodno je napisati kvalitetan i jasan uvod. Na taj ćemo način prikazati što je već prije u literaturi istraživano, ali i kako smo otkrili prazninu koju želimo popuniti ovim istraživanjem. Pri odabiru literature koju prikazujemo u uvodu, bitno je opisati istraživanja koja idu u prilog našim hipotezama i/ili rezultatima koje smo dobili/koje očekujemo, kao i ona u kojima su prikazani suprotni nalazi ili drukčije interpretacije. Na taj je način moguće sučeliti suprotstavljene teorijske modele i dobiti jasniju sliku o tome koji teorijski model u većoj mjeri podržavaju dobiveni rezultati.

Osim toga, iz uvoda treba biti jasno zbog čega je bilo bitno provesti istraživanje, odnosno koje je polazište istraživanja. Primjerice, provodimo istraživanje jer do sada određeni fenomen nije bio provjeravan određenom metodom, rezultati prethodnih istraživanja nisu dali jednoznačne rezultate, ili se možda neki fenomen nikad nije ispitao na određenoj populaciji i slično. Istraživanja su u pravilu skup i dugotrajan posao i u njih ne ulazimo ako nemamo jasnu sliku onoga što želimo postići. Pomoću kvalitetnog uvoda čitateljima opisujemo put kojim smo došli do istraživačkog pitanja, opisujemo trenutačno stanje u području istraživanja te nudimo razloge zbog kojih je bitno ono čime se bavimo.

Na kraju uvoda preporučljivo je jasno formulirati cilj istraživanja, koji se katkad može poistovjetiti s istraživačkim pitanjem/problemom, a katkad je općenitiji te u sebi sadržava nekoliko istraživačkih pitanja ili problema. Uz navođenje cilja i/ili problema uobičajeno se navode i hipoteze. Precizno formulirani istraživački problemi i hipoteze jasno usmjeravaju čitatelja u ono što želimo postići i što očekujemo na temelju prijašnjih istraživanja. Najčešće se to radi na dva načina. Prvo, moguće je cilj i/ili probleme i hipoteze prezen-

tirati u nešto neformalnijem tonu, u kojem će se u jednom odlomku opisati kakvi se rezultati očekuju. S druge strane, moguće je hipoteze i formalno navesti, svaku s njoj pripadajućim brojem (primjerice H1) na koji se možemo referirati u daljnjem tekstu. Hipoteza treba biti jasna, precizna i jednoznačna. Drugim riječima, kod čitatelja ne smije biti zabune oko toga što se očekuje. Pored toga, hipoteza mora biti formulirana na način da može biti empirijski provjerljiva. Zbog toga se pri formulaciji hipoteze koristimo terminima koji jasno odražavaju konstrukte koje smo mjerili u našem istraživanju i stavljali ih u odnos. Više informacija o načinu formuliranja hipoteza može se pronaći u Poglavlju 1.

4.2.4. Metoda

Prisjetit ćemo se prije spomenute analogije prema kojoj je pisanje znanstvenog izvještaja kao pješčani sat (Bem, 2013). Pješčani sat je u sredini najuži, odnosno u srednjem dijelu izvještaja, u poglavljima Metoda i Rezultati, trebamo pisati što konkretnije, objektivnije i detaljnije možemo. Općenito govoreći, dva su razloga za to. Prvo, ako čitatelj razumije metodu kojom smo došli do rezultata i zaključaka, onda može procijeniti je li to primjerena metoda i u kojoj mjeri su navedeni zaključci ispravno izvedeni. Drugi razlog zbog čega je nužno metodu opisati što preciznije, jest da bi drugi istraživači mogli replicirati rezultate koje prezentiramo. Ova komponenta mogućnosti replikacije znanstvenih nalaza postala je kontroverzna tema nakon objave članka koji je problematizirao procjenu replikabilnosti u psihologijskoj znanosti (engl. *Estimating the reproducibility in psychological science*; Open Science Collaboration, 2015), a u kojem je demonstrirano koliko je teško ponoviti rezultate psihologijskih istraživanja, čak i onda kada su nalazi objavljeni u prestižnim časopisima i imaju kvalitetnu metodologiju. To je pokrenulo velike rasprave u znanstvenim krugovima, nakon čega je znanstvena zajednica izdala niz preporuka za povećanje mogućnosti replikacije. Ulaziti detaljnije u njih svakako je van domene ovog teksta, no poruka ovdje je da korištenu metodologiju trebamo što detaljnije opisati. Poglavlje Metoda u pravilu je podijeljeno na podnaslove, a najčešće se pojavljuju podnaslovi Sudionici, Instrumenti i Postupak. Pored toga često se pojavljuje i podnaslov Analitička strategija, a ponekad se i informacije o odobrenju etičkog odbora također svrstaju pod zaseban podnaslov.

Sudionici

Pod ovim se podnaslovom detaljno opisuju karakteristike sudionika istraživanja. Za početak, navodi se ukupan broj sudionika. Pri tome je dobro naglasiti koliki je bio inicijalan uzorak, a koliki onaj na kojem su provedene analize. Ako se ovaj broj razlikuje, preporučljivo je navesti razloge osipanja uzorka (odustajanje od sudjelovanja, tehnički problemi u bilježenju odgovora i sl.). Navedeno je važno jer time dajemo informaciju drugim istraživačima što mogu očekivati pri prikupljanju uzorka za istraživanje sličnog područja i/ili slične metodologije.

Neophodno je spomenuti i važne sociodemografske karakteristike sudionika. Primjerice, koliko je sudjelovalo žena, a koliko muškaraca; kakva je dobna i obrazovna struktura uzorka; žive li na selu ili u gradu; jesu li u vezi ili su u braku ili su samci i slično. Odabir sociodemografskih karakteristika koje će se prikazati proizlazi iz onoga što je relevantno u istraživanju, te su to uglavnom informacije koje se u istraživanju prikupljaju kako bi služile kao kontrolne¹ varijable. Pored toga, ovdje treba opisati i koja je tehnika uzorkovanja korištena (je li uzorak slučajan, stratificiran, prigodan itd.). Nadalje, bitno je opisati i kako smo motivirali sudionike na sudjelovanje te jesu li sudionici primili materijalnu (ili nematerijalnu) kompenzaciju za uloženo vrijeme i trud. Uzimajući navedene informacije u obzir, čitatelj može donijeti odluku o tome koliko se nalazi koje predstavljamo u nekom znanstvenom izvještaju mogu generalizirati na širu populaciju.

Instrumenti

Važno je opisati sve korištene instrumente u istraživanju. Za početak, ako je korišten, opisujemo upitnik kojim smo prikupili generalne podatke o sudionicima (tzv. Upitnik sociodemografskih podataka), a koji se najčešće sastoji od nekoliko pitanja u vezi sa sociodemografskim obilježjima sudionika koja su bila bitna za naše istraživanje.

¹ Kontrolne su varijable one varijable kojima u istraživanju nismo manipulirali, no potrebno ih je uvrstiti u statističke modele kako bi njihova uloga u odnosu između zavisne (ili kriterijske) i nezavisne (ili prediktorske) varijable bila kontrolirana. Ako ne kontroliramo relevantne čimbenike, možemo doći do zaključaka koji su pristrani.

Ako je riječ o tipičnom korelacijskom istraživanju koje se zasniva na upitničkim mjerama, za svaki se upitnik navode njihovi autori, opisuje se upitnička struktura, odnosno što se mjeri skalama i subskalama te njihove psihometrijske karakteristike. Kod prve primjene mjernog instrumenta u nekoj populaciji bilo bi idealno prvo provjeriti latentnu strukturu upitnika konfirmacijsko-analitičkim postupkom. No često autori imaju dovoljno prostora za izvještavanje o ovakvim postupcima samo u člancima koji su prije svega psihometrijske prirode, pa se tako detaljnije informacije o strukturi instrumenata rijetko nalaze u onim radovima u kojima se provjeravaju neke druge hipoteze. Pored toga, važno je opisati skalu za odgovore te navesti koji raspon obuhvaća (primjerice: „sudionici su odgovarali zaokruživanjem jedne vrijednosti od 0 do 6, pri čemu 0 označava u potpunosti se ne slažem, a 6 u potpunosti se slažem“). Informativno je i ponuditi primjer jedne čestice iz upitnika, odnosno svake subskale ako ih u upitniku ima više.

Kod eksperimentalnih nacrtu opisujemo svu korištenu aparaturu za prezentaciju podražaja i reagiranje, bilo da je riječ o zasebnim uređajima ili računalnim programima putem kojih je moguće provesti eksperiment. Dakle, relevantne su sljedeće informacije: koji je program korišten, kako je definiran i kreiran podražajni materijal, od čega se sastojao zadatak sudionika i slično.

Postupak

U ovom odjeljku znanstvenog izvještaja detaljno se opisuje na koji je način teklo provođenje cijelog istraživanja. Ovaj je opis bitan kako bi čitatelj mogao steći dojam o točnoj istraživačkoj proceduri u svrhu povećanja mogućnosti replikacije. Preporučljivo je opisati sve dijelove provedenog istraživanja kako bi čitatelju bilo jasno kako je ono provedeno. Ako je postojalo predispitivanje, potrebno ga je opisati i navesti zaključke izvedene iz predispitivanja, a koji su važni za daljnju provedbu glavnog istraživanja. Zatim opisujemo glavno istraživanje sa svim elementima koje je ono uključivalo. Ako opisujemo istraživanje u kojem su korištene upitničke mjere, potrebno je navesti je li ispunjavanje upitnika bilo grupno, individualno, *online*, tehnikom papir-olovka itd. Također, navodimo informaciju o eventualnim rotacijama upitničkih mjera te trajanju ispunjavanja upitnika. Ako pak opisujemo istraživanje s eksperimentalnim nacrtom, nužno je detaljno opisati kako je osmišljena i provedena

eksperimentalna manipulacija. Pri tome valja voditi računa o tome da se jasno prikažu svi dijelovi eksperimenta: koliko je bilo eksperimentalnih situacija i kako su sudionici raspoređeni u njih, na koji je način uravnotežena progresivna pogreška te svi ostali specifični detalji (npr. koliko je bilo podražaja u svakoj eksperimentalnoj situaciji, koliko je trajala prezentacija podražaja i sl.). U svrhu transparentnosti i mogućnosti replikacije također je poželjno članku priložiti računalni kôd ili računalni program pomoću kojeg je mjerenje provedeno ako je to moguće. Nadalje, korisno je eksperimentalnu proceduru i grafički prikazati kako bi je čitatelji lakše mogli predočiti.

Jednako tako, u ovom se odjeljku može prikazati i uputa koja je dana sudionicima. Ako je riječ o uputi koja je netipična ili ako je eksperimentalna manipulacija sadržana u samoj uputi, možemo navesti cijelu uputu koja je dana sudionicima, dok je u ostalim slučajevima dovoljno sažeto opisati što je rečeno sudionicima. Također se u ovom dijelu opisuju i drugi kontekstni uvjeti koji su bitni za provođenje mjerenja, primjerice je li mjerenje provedeno grupno ili individualno te kakvi su fizički uvjeti u kojima je ono provedeno ako je to bitno za istraživanje (npr. mjerenje je provedeno u zvučno izoliranoj prostoriji). Na koncu, bitno je ponuditi informaciju o tome koliko je mjerenje trajalo, a u ovom je odjeljku moguće uključiti i informaciju o tome je li nacrt istraživanja odobrilo etičko povjerenstvo.

Opis metode kvalitativnih istraživanja

Iako je struktura izvještaja kvalitativnog istraživanja slična kao i kod kvantitativnog, ovdje ćemo istaknuti neke specifičnosti koje je potrebno spomenuti u opisu metode. Kao što je detaljnije opisano u prethodnim poglavljima (vidi pregled kvalitativnog istraživačkog pristupa i kvalitativnih istraživačkih metoda u Poglavlju 2 te kvalitativne analize podataka u Poglavlju 3), kod kvalitativnih se istraživanja podatci prikupljaju metodama poput dubinskog intervjua, fokusnih grupa, opažanja u prirodnim uvjetima, ili kvalitativne analize sadržaja, a dobiveni se podatci potom kodiraju i sumiraju u izvještaju.

U kvalitativnom istraživanju istraživač je osoba koja kodira opažanu pojavu, pa je preporučljivo opisati njegove/njezine karakteristike koje bi mogle utjecati na bilježenje rezultata. Primjerice, trebalo bi navesti prethodno iskustvo s istraživanom pojavom i kako je ono utjecalo na sadašnje istraživanje. Zatim,

trebalo bi navesti jesu li obilježja poput spola, prethodnog istraživačkog iskustva, obrazovanja ili životnih vrijednosti na neki način utjecala na provedeno istraživanje, bilo u pozitivnom ili u negativnom smjeru. Među korisne informacije spada i opis odnosa sudionika i istraživača, odnosno podatak o tome postoji li u ovom odnosu izvor pristranosti koji bi mogao utjecati na rezultate istraživanja.

U izvještajima kvalitativnih istraživanja posebice je važno detaljno opisati uzorak na kojem je istraživanje provedeno. Pri tome se opisuje kako su sudionici pozvani na sudjelovanje, kako su motivirani te na koji je način određen njihov konačan broj. Nakon toga, preporučljivo je detaljno opisati kako su prikupljeni podatci. Počinjemo opisom odabrane metode, zatim detaljno opisujemo protokol za prikupljanje podataka, ali isto tako navodimo je li tijekom istraživanja došlo do promjene strategije prikupljanja podataka, što je moguće u kvalitativnom pristupu. Jednako tako, važno je opisati kako je provedena analiza podataka, osobito način kodiranja i kategoriziranja prikupljenih podataka. Ovdje je korisno opisati na koji način je istraživač uvježban za kodiranje, je li više osoba kodiralo podatke, postoji li i kakvo je slaganje među njima, jesu li kategorije za kodiranje bile formirane *a priori* ili tijekom analize te, na koncu, što je jedinica analize (npr. odlomak u transkriptu intervjua).

Završno, poželjno je u opisu metode zaseban odjeljak posvetiti i opisu metodološkog integriteta. Ovo tipično uključuje opis prikladnosti prikupljenih podataka (je li zahvaćena raznolikost proučavane pojave), kako je kontrolirana perspektiva istraživača na proučavani problem ili jesu li zaključci utemeljeni na podacima (primjerice korištenjem navoda). U ovom kratkom dijelu pokušali smo usmjeriti pozornost na neke bitne elemente prezentiranja kvalitativnog istraživanja, a za detaljniji uvid preporučujemo izvještaj o standardima izvještavanja kvalitativnih istraživanja koji je napisala APA-ina radna skupina za ovo pitanje (Levitt i sur., 2018).

Analitička strategija

U nekim slučajevima korisno je opisati strategiju analiziranja podataka u zasebnom odjeljku. Pri tome se ne misli na izvještavanje o konkretnim rezultatima. U pravilu u ovom se odjeljku ne navode brojevi, ali nije neuobičajeno formalizirati odgovor na hipotezu prikazujući jednadžbe kojima će ona biti

testirana. Osim toga, ako je korišteno više različitih analitičkih postupaka, u ovom se dijelu izvještaja ukratko pojašnjava čitateljima u kojim smo se situacijama koristili kojim postupcima. Primjerice: „Kada su podaci bili normalno distribuirani i zadovoljavali sve uvjete za provedbu parametrijskih statističkih postupaka, korištena je analiza varijance za ponovljena mjerenja. U situacijama kada uvjeti nisu bili zadovoljeni, proveo se Friedmanov test“. Ako uključimo ovaj dio u izvještaj, u poglavlju Rezultati nije potrebno svaki put navoditi kada i zašto je korišten određeni statistički postupak, već se možemo samo fokusirati na bitne nalaze istraživanja.

Osim toga, opisivanje analitičke strategije korisno je kada se podaci analiziraju statističkim postupcima koji uključuju izgradnju modela, poput modeliranja strukturnim jednadžbama ili hijerarhijskih linearnih modela. Kod ovih pristupa uobičajeno je testiranje većeg broja modela, pri čemu svaki model opisuje teorijski plauzibilne odnose među konstruktima. Kod takvih pristupa, preporuka je opisati sve korištene kriterije pri donošenju zaključaka; koji su indeksi korišteni za testiranje pristajanja modela, kako su testirane razlike u pristajanju modela i kako je određena statistička značajnost parametara u modelima. Na taj način, čitatelje se vodi kroz korake analiziranja podataka i u poglavlju Rezultati usmjerava ih se samo na dobivene učinke.

4.2.5. Rezultati

U ovom dijelu znanstvenog rada prikazuju se rezultati svih provedenih analiza pri čemu je iznimno važno biti objektivan i nepristrano prikazati rezultate. To znači da je dobro prikazati sve nalaze koji su proizašli iz istraživanja. Neki će učinci vjerojatno biti u skladu s postavljenim hipotezama, no isto tako je vjerojatno da neće biti moguće utvrditi postojanje nekih drugih očekivanih učinaka, ili će pak neki treći učinci biti u suprotnom smjeru od onih očekivanih.

Nekoliko je vrsta informacija koje se tipično prikazuju u poglavlju Rezultati. S obzirom na to da se prije provođenja statističkih analiza sirovi rezultati, odnosno vrijednosti koje su u onom obliku u kojem su bilježene tijekom mjerenja, detaljno pregledavaju i prilagođavaju, poželjno je o tome izvijestiti čitatelje. Jedna od bitnih informacija jest pojavljuju li se podaci koji nedostaju (engl. *missing data*), odnosno prazna polja na mjestima gdje očekujemo une-

sene vrijednosti u tablici s podacima. Ako se pojavljuju, preporuka je navesti nedostaju li oni u potpunosti nasumično, ili je moguće uočiti neki obrazac prema kojem podatci nedostaju. Ovisno o slučaju, poželjno je opisati kako smo tretirali nedostajuće podatke (načini tretiranja nedostajućih podataka su detaljnije opisani u Poglavlju 3.1). Druga bitna priprema podataka odnosi se na provjeravanje ekstremnih vrijednosti u podacima. Preporučljivo je opisati kako smo ispitali postojanje univarijatnih² ili multivarijatnih ekstremnih vrijednosti te kako smo s njima postupali.

Nakon toga, opisujemo distribuciju rezultata u varijablama od interesa. Opisivanje distribucije rezultata u direktnoj je vezi s prikladnosti statističkih postupaka koji se primjenjuju. Vrlo je velika vjerojatnost da smo planirali primjenjivati parametrijske statističke postupke, stoga je bitno da je zadovoljen kriterij normalnosti distribucije. Ako ovaj kriterij nije zadovoljen, moguće je odlučiti se za primjenu neparametrijskih postupaka ili pokušati transformirati rezultate. Koju god smo odluku donijeli, u ovom dijelu rada potrebno je opisati kako smo do nje došli.

Sljedeći logičan korak prije nego što krenemo opisivati rezultate statističkih analiza jest prikazivanje deskriptivnih podataka. Pri tome treba biti detaljan. Tipično se ovdje prikazuju deskriptivni podatci za ukupan uzorak, a potom, ovisno o konkretnom istraživanju, deskriptivni podatci za određene skupine sudionika ili pak određene razine nezavisne varijable. Od mogućih deskriptivnih podataka svakako trebamo prikazati mjeru centralne tendencije i njoj pripadajuću mjeru raspršenja, i to one koje su prikladne distribuciji rezultata. Osim toga, možemo prikazati i cijeli niz drugih deskriptivnih mjera koje mogu pomoći opisati podatke, poput raspona, minimalne i maksimalne vrijednosti te indeksa asimetričnosti i spljoštenosti s pripadajućim standardnim pogreškama. Pored navedenoga, uz neke multivarijatne testove (poput multivarijatne analize varijance ili modeliranja strukturnim jednadžbama), poželjno je prikazati i matricu korelacija varijabli koje su korištene u analizama.

U prethodnim koracima čitateljima smo pokazali da smo proveli sve mjere predostrožnosti i da smo proveli sve kontrole prikupljenih podataka. Nakon

² Najjednostavnije rečeno, razlika između univarijatnih i multivarijatnih statističkih postupaka leži u broju varijabli koje se planiraju uključiti u analizu. Ako je uključena samo jedna varijabla, primjenjuju se univarijatni statistički postupci, a ako je uključeno više varijabli, primjenjivat će se multivarijatni postupci.

toga, bitna informacija za čitatelja je pojasniti za koji smo se statistički postupak odlučili. Ako se odlučimo za neki standardan postupak, a pod tim se misli na one koje u pravilu opisuju uvodni udžbenici iz statistike za društvene znanosti (poput t -testa, različitih oblika analize varijance ili višestruke regresijske analize), onda nije potrebno ulaziti u detalje same analize jer je najvjerojatnije čitatelj s tim već upoznat. No, u slučajevima kada se rabe napredniji statistički postupci prilagođeni za posebne istraživačke nacрте ili u slučajevima kada se rabe novi postupci, preporučljivo ih je ukratko opisati. Pri tome nije nužno ulaziti u detalje (uvijek navodimo i referenciju iz koje čitatelji mogu doći do detalja), ali potrebne su neke osnovne informacije iz kojih se razaznaje logika odabira, primjerenost i prednost odabranog postupka.

Kada izvještavamo o rezultatima statističkih testova preporučeno je navesti nekoliko vrijednosti. Prvo, potrebno je napisati vrijednost statističkog testa, a to su primjerice vrijednost t koja je rezultat t -testa ili F -omjer koji je rezultat analize varijance. Drugo, navode se svi stupnjevi slobode koji su proizišli iz analize. Treće, navodi se p -vrijednost koja nam pokazuje je li rezultat koji smo dobili statistički značajan. Kako bi se ovi rezultati upotpunili, korisno je još izvijestiti i o veličini učinka te o granicama pouzdanosti. Veličina učinka navodi se kao standardizirana mjera putem koje je moguće procijeniti koliko su snažni učinci koji su opaženi u istraživanju. S druge strane, granice pouzdanosti prikazuju se pri procjeni parametara (npr. uz nestandardizirane pondere iz regresijske analize), funkcija koje proizlaze iz parametara (npr. razlike dviju aritmetičkih sredina) te za veličine učinaka. Granice pouzdanosti čitatelju mogu biti jako korisne jer istovremeno pružaju dvije informacije: prvo, jasno je koju smo razinu sigurnosti odabrali pri analizi; drugo, daju informaciju o preciznosti procjene učinka, tj. populacijske vrijednosti jer što je interval veći, manja je preciznost procijenjene veličine u istraživanju.

Kada govorimo o prezentiranju rezultata, to je moguće napraviti na tri načina: opisati ih riječima u tekstu ili ih prikazati tablično, odnosno grafički. Iako nema striktnih pravila koji se oblik i količina rezultata prikazuju na jedan od ovih načina, pokušat ćemo dati neke općenite preporuke. Prije svega, tekst treba izgledati uravnoteženo. Previše rezultata opisanih u tekstu vjerojatno bi narušilo tijek čitanja, pa je stoga preporučljivo rezultate prikazivati i tablično ili grafički. No, ako na jednom mjestu želimo prikazati do tri informacije, to je najbolje napraviti izravno u tekstu. Primjerice, ako želimo navesti prosječ-

nu dob za žene i muškarce koji su sudjelovali u našem istraživanju, grafički ili tablični prikaz bio bi suvišan. Dakle, ovakve bi informacije bilo najbolje jednostavno navesti u tekstu.

U daljnjem tekstu slijede neka od osnovnih pravila navođenja rezultata u samom tekstu koja početnicima mogu biti korisna u oblikovanju njihovih izvještaja. Kada navodimo rezultate statističkog testa u tekstu, rezultati testa se ne stavljaju u zagradu, npr.: „Rezultati jednosmjerne analize varijance upućuju na to da između triju skupina sudionika koje su se razlikovale po prisutnosti eksperimentatora postoje statistički značajne razlike u učinkovitosti u zadatku spacijalne vizualizacije, $F(2, 68) = 4.13$, $p = .02$, parcijalna $\eta^2 = .29$, 95 % CI [.04, .56]“.

Na navedenom primjeru skrenut ćemo pozornost na nekoliko pravopisnih pravila koja primjenjujemo pri navođenju statističkih rezultata (APA, 2020), a navodit ćemo ih redoslijedom pojavljivanja u tekstu:

1. Sve statističke simbole, osim grčkih slova, pišemo u kurzivu (F je u kurzivu, ali η nije!).
2. Stupnjeve slobode (u primjeru: 2, 28) navodimo u zagradi pored oznake testa o kojem izvještavamo.
3. Koristimo se razmakom između svih matematičkih oznaka. Može se primijetiti da u gornjem tekstu piše „ $F(2, 68)$ “, zatim razmak, zatim „=“ i opet razmak. Na taj način čitanje je preglednije i čitatelji će lakše pratiti prezentirane nalaze.
4. Iznos F -omjera u ovom primjeru je 4.13. U društvenim je znanostima rijetko potrebno prikazivati brojeve na više od dvije ili tri decimale.
5. Preporučuje se prikazati točan iznos p -vrijednosti, osim ako je taj iznos manji od 0.001. Onda bilježimo $p < 0.001$.
6. p -vrijednost je u ovom primjeru navedena kao .02. Ako vrijednost koju prikazujemo ima teoretski raspon od 0 do 1 (poput p -vrijednosti ili Pearsonova r koeficijenta korelacije), nije potrebno pisati 0 prije decimalne točke.
7. Grčka slova (η^2) pišemo u standardnom obliku fonta. Pored toga, u standardnom obliku navodimo indekse koji označavaju pripadnost nekoj grupi (npr. Mkontrola) te kratice koje nisu varijable (npr. CI, HLM, SEM). Može se primijetiti da ovdje SEM označava kraticu za engleski naziv metode modeliranja strukturnim jednadžbama (engl. *structural equation mo-*

delling). Ako bi ista kratica bila napisana u kurzivu, označavala bi statistički simbol za standardnu pogrešku aritmetičke sredine (engl. *standard error of the mean*).

8. Granice pouzdanosti (CI, engl. *confidence interval*) navodimo u uglatim zagradama, pri čemu prvi broj označava donju, a drugi broj označava gornju granicu granica pouzdanosti.

Ako je potrebno izvijestiti o više od tri broja na jednom mjestu, vrlo je vjerojatno da će to biti najpreglednije u **tablici**. Suprotno, ako bi za informacije koje želimo prikazati bio dovoljan samo jedan ili dva stupca u tablici, onda nam vjerojatno ne treba tablica. Nadalje, pomoću tablica želimo pomoći čitatelju da se brzo i učinkovito snađe u našim rezultatima. Kako bismo to ostvarili, za početak je preporučljivo sve tablice istog tipa (npr. prikazujemo nekoliko regresijskih analiza u odvojenim tablicama) napraviti na isti način. Također, tablica mora biti samorazumljiva. Drugim riječima, ona mora sadržavati dovoljno informacija da je čitatelj može iščitati samostalno bez čitanja teksta. To se postiže na tri načina. Prvo, naslov tablice mora biti napisan jasno i informativno. Pri tome je bitno voditi računa o tome da se uvrste svi važni elementi koji su potrebni za razumijevanje prezentiranih informacija, kao i da naslov bude optimalne dužine. Drugo, svi stupci u tablici trebaju imati oznaku i te oznake u što većoj mjeri trebaju biti standardne. Treće, sve korištene kratice ili druge oznake (poput oznaka statističke značajnosti) trebaju biti navedene i pojašnjene ispod tablice. Ponekad u tablicama prikazujemo mnogo brojeva, kao što je to primjerice kod eksploracijske faktorske analize, gdje prikazujemo zasićenje svake čestice svakim faktorom. Ako je početan broj čestica velik, prikaz može biti nepregledan. U takvim slučajevima možemo posebno označiti značajna zasićenja (primjerice veća od .40) ili druge informacije za koje je bitno da su vizualno istaknute. Ako je dio rezultata prezentiran u tablici, onda ne treba navoditi iste informacije i brojčane vrijednosti u tekstu, i obrnuto. Bit će dovoljno opisati riječima neki učinak i usmjeriti čitatelje na broj tablice u kojoj će moći pronaći sve druge detalje.

Za kraj, prikazivanje rezultata **grafičkim putem** može biti vrlo efektivno i korisno, ali isto tako može biti i potpuni višak. Kao što je bio slučaj kod tablica, najprije se možemo zapitati je li pojedini grafički prikaz stvarno neophodan. Ako se pomoću njega prikazuju odnosi koje je lakše razumjeti vizualnim pu-

tem nego pomoću tablice, onda mu je svakako mjesto u poglavlju *Rezultati*. Ako to nije slučaj, vjerojatno nije potreban ili mu je mjesto u priložima. Kada govorimo o tome koliko je **minimalno** informacija, odnosno brojčanih vrijednosti smisljeno prikazati na grafičkom prikazu, predlažemo četiri. Primjerice, možemo dati prikaz četiriju aritmetičkih sredina dobivenih provedbom složene analize varijance (nacrt 2 x 2) u kojoj je utvrđena značajna interakcija između dviju nezavisnih varijabli. Koliko god izgleda jednostavno pogledati četiri aritmetičke sredine u tablici, u ovom je slučaju mnogo jednostavnije razumjeti grafički prikaz. Ako čitateljima na istom grafu ponudimo i prikaz standardnih pogrešaka znatno smo olakšali proces shvaćanja naših rezultata. No, treba imati na umu da su grafički prikazi korisni kada nadopunjuju ili pojednostavljaju druge dijelove teksta, a da ih treba izbjegavati u slučajevima kada ih dupliciraju. Jednako kao i kod tablica, grafički prikaz treba biti samorazumljiv te ga mora biti moguće interpretirati neovisno od ostatka teksta. To se postiže na tri načina. Prvo, naslov mora biti jasan i detaljan. Za razliku od tablica, kod grafičkih je prikaza dopušteno napisati nešto opširniji naslov kako bi se čitatelju što bolje približio sadržaj. Drugo, osi na grafu moraju biti jasno imenovane uz označene mjerne jedinice. I treće, poželjno je navesti jasnu legendu koja opisuje sve sadržaje koji se nalaze na grafu. Grafičke prikaze preporučeno je izrađivati što jednostavnije moguće, bez nepotrebnih detalja (primjerice trodimenzionalni stupčasti grafikon) koji odvrćaju pozornost. Za kraj, grafičke prikaze potrebno je spomenuti i opisati u tekstu, s obzirom na to da ga oni nadopunjuju, a nisu zaseban dio prikaza rezultata istraživanja.

4.2.6. Rasprava

Raspravom se približavamo kraju znanstvenog rada, tj. dijelu u kojem čitateljima objašnjavamo nalaze našeg istraživanja i kako oni doprinose dosadašnjim spoznajama. Ako nastavimo s analogijom pješčanog sata (Bem, 2013), rasprava je kao donji dio pješčanog sata, onaj koji se od najužeg srednjeg dijela širi do svojeg dna na kojem je opet najširi. Isto ćemo tako razmišljati o konceptima koje želimo prikazati u ovom poglavlju.

Na početku Rasprave korisno je sažeti cilj istraživanja i glavne rezultate u nekoliko rečenica i pri tome biti što specifičniji. Osim toga, bitno je jasno odrediti jesu li postavljene hipoteze prihvaćene ili ne, odnosno jesu li rezul-

tati u skladu s onim što smo prethodno očekivali. Možda se to čini bespo-
trebnim jer smo u Uvodu detaljno objasnili kako smo došli do istraživačkog
pitanja, a u Rezultatima smo opisali korištene postupke i nalaze. No, kratak
odlomak o cilju i glavnim nalazima na početku Rasprave idealan je način da
se čitatelje uvede u ono što ih čeka u Raspravi. Najvjerojatnije je da je čitatelj
do Rasprave došao nakon poglavlja Rezultati. Ako je to slučaj, na ovaj način
čitatelju prebacujemo pozornost s formalnog testiranja hipoteza na teorijsko
objašnjavanje nalaza. S druge strane, moguće je da je čitatelj odmah želio
vidjeti naše zaključke i započeo čitanje Raspravom. U tom slučaju, dajemo
čitatelju kratak sažetak onoga o čemu je već izviješteno u prijašnjem tekstu.
Nakon što smo čitatelja uveli u Raspravu, predstoji njezin središnji dio, naša
argumentacija, objašnjenja i zaključivanje. Teško je dati jedan jedinstveni
„recept“ za dobru Raspravu, ali možemo ponuditi nekoliko smjernica o bit-
nim područjima koja je potrebno pokriti. Prvo, u ovom dijelu opisujemo
kako se utvrđeni rezultati uklapaju u dosadašnje teorijske okvire i koliko od
njih odstupaju, odnosno jesu li u skladu s hipotezama koje smo postavili. Ta-
kođer, u Raspravi se referiramo na sličnosti i razlike između našeg istraživanja
i onih prethodnih; što ga čini sličnim, a što različitim i, ono najvažnije, kako
su eventualne sličnosti i razlike mogle utjecati na rezultate. Ovdje ćemo se
nakratko vratiti na kriterije koji određuju dobro napisan Uvod. Ako je Uvod
kvalitetno napisan, u ovom dijelu Rasprave nećemo imati nikakvih proble-
ma jer smo čitateljima već prezentirali glavnu teoriju koju provjeravamo kao
i njoj komplementarne ili suprotstavljene teorije. Ako čitatelji na temelju
Uvoda imaju jasnu sliku o tome kakvo je trenutačno stanje u literaturi, onda
će lakše razumjeti kako se prezentirani rezultati u to uklapaju ili koliko od-
stupaju.

Nadalje, bitno je identificirati potencijalna ograničenja provedenog istraži-
vanja. Dakle, u ovom dijelu Rasprave komentiramo kontrolu koju smo prove-
li u istraživanju: je li bila djelotvorna ili je bilo potrebno još nešto kontrolirati?
Iako može zvučati loše da smo nešto zaboravili kontrolirati, to je uobičajena
situacija u životu jednog istraživača. Treba imati u vidu da je znanstveno istra-
živanje iterativni proces i da u svakom sljedećem istraživanju dolazimo do
malih pomaka u spoznajama. Nije neobično da tijekom provođenja istraži-
vanja primijetimo neki nedostatak o kojem nismo prije razmišljali. Unatoč
svim uložnim naporima i pažljivom planiranju i provedbi istraživanja, većina

istraživanja ipak ima određene nedostatke. Pored toga, moguće je komentirati i ograničenja povezana s pouzdanošću korištenih instrumenata, dobivene veličine učinaka u odnosu na očekivane, specifičnosti korištenog uzorka o kojima je potrebno dati više detalja i slično. Dakle, u ovom dijelu opisujemo prepoznata ograničenja kako bi čitatelji mogli kritički razmotriti teorijski doprinos provedenog istraživanja u kontekstu postojećih ograničenja, kako bismo pokazali da smo objektivni i samokritični, ali i kako bi drugi istraživači mogli učiti na našim propustima.

U zadnjem odlomku rasprave jasno iznosimo **zaključke** donesene na temelju provedenog istraživanja i pokazujemo zašto su predstavljeni nalazi važni. Njihova važnost može se očitovati na nekoliko područja. Prvo, kakvi su rezultati u odnosu na teoriju koja je služila kao polazište? Koje su praktične implikacije provedenog istraživanja? U kojoj mjeri je ove rezultate moguće generalizirati i jesu li oni od koristi kolegama u praksi? Imaju li ovi nalazi klinički relevantne implikacije? Na koncu, možemo navesti više ideja o tome koji je logičan slijed nastavka istraživanja problema kojim se bavimo te navesti smjernice za buduća istraživanja.

Također je bitno napomenuti da se u radovima određenih časopisa zaključci iznose u zasebnom poglavlju nakon Rasprave. U tom slučaju, zaključak predstavlja eksplicitan odgovor na postavljeni istraživački problem.

4.2.7. Literatura

Pri svakoj znanstvenoj komunikaciji (pisanje znanstvenog članka, preglednog rada itd.), važno je primjereno citirati literaturu, odnosno izvore (znanstvene članke, knjige) na koje se kao autor teksta pozivamo. Pri citiranju literature važno je slijediti standardizirana pravila. Postoje različiti standardizirani stilovi, odnosno pravila citiranja koja se rabe u različitim znanstvenim područjima i disciplinama. Primjerice, MLA stil (engl. *Modern Language Association style*) uglavnom se upotrebljava u području humanističkih znanosti, Vancouverski stil zastupljen je u području biomedicinskih znanosti, a APA stil, koji propisuje Američko udruženje psihologa (engl. *American Psychological Association*) najčešći je u području psihologije i nekih drugih društvenih znanosti. Pravila citiranja u APA stilu detaljno su opisana u već spomenutom Priručniku za objavljivanje Američkog udruženja psihologa (APA, 2020).

Postoje dva glavna skupa pravila kod citiranja literature koja se odnose na: a) pravilno navođenje autora u tekstu i b) pravilno navođenje popisa referencija na kraju teksta. Pravilo je da svako spominjanje autora u tekstu mora biti praćeno i navođenjem u popisu referencija na kraju teksta, odnosno, sve referencije s popisa moraju biti spomenute i u tekstu. U nastavku je dan pregled nekih od glavnih pravila APA stila za navođenje literature u tekstu i na kraju teksta.

a) Navođenje autora u tekstu

Općenito, kada se navode ili komentiraju neki rezultati prijašnjih istraživanja koja su objavili drugi istraživači, potrebno je navesti o kojim je istraživačima riječ (njihova prezimena) i koje su godine objavili rezultate. Pri tome, važno je slijediti sljedeća pravila:

- U tekstu se referencije (prezime i godina) navode u zagradama. Primjerice: „Kod žena dominiraju estrogeni i progestini, koji se često nazivaju ženskim spolnim hormonima (Pinel, 2002).“
- U slučaju navođenja više skupina istraživača unutar jedne zgrade, referencije se navode abecednim slijedom te se odvajaju točka-zarezom. Primjerice: (Gangestad i Thornhill, 1998; Little i sur., 2002; Roberts i sur., 2008; Wedekind i sur., 1995).
- Kada se navodi istraživanje do dva autora, uvijek se navode prezime/ prezimena autora i godina. Ali, ako se u tekstu spominje istraživanje više od dva autora, navodi se samo prvi autor te dodatak *i sur.* Primjerice: (Buss i sur., 2005).
- Rezultati istraživanja nekih autora mogu se navesti i u samom tekstu na sljedeći način: „Buss i suradnici (2005) navode...“ Kada autore navodimo u tekstu kao dio rečenice, ne pišemo kraticu *sur.*, nego se koristimo punom riječi *suradnici*.
- Ako se iz nekog objavljenog izvora doslovno prepisuje dio teksta (citat), onda taj citat treba staviti u navodnike i napisati na kojoj se stranici izvornika nalazi. Na primjer: „Poznato je da u životinjskom svijetu glas ima veliku ulogu u privlačenju partnera, procesu razmnožavanja te oglašavanju dominacije.“ (Pavela Banai i Banai, 2019, str. 250).
- Ako želimo navesti neko istraživanje o kojem smo čitali u drugoj pu-

blikaciji, a nismo ga uspjeli pronaći u originalnom obliku, navodimo ime autora koji je prvi naveo neke rezultate, a onda i autora u čijoj je publikaciji ta informacija pronađena. Primjerice: „Livingstone i Hubel (1984, prema Pinel, 2002) pronašli su da dualno oponentne stanice nisu jednako raspoređene u vidnom korteksu.“ U popisu referencije na kraju teksta za ovakav slučaj treba navesti posrednu publikaciju (Pinel, 2002). Općenito je poželjno izbjegavati posredne publikacije te kada je god moguće navoditi originalne referencije.

b) Navođenje literature na kraju teksta – popis literature

Pojedina referencija sadržava četiri bitne informacije: tko je autor rada, godinu izdanja, naslov rada i gdje je rad objavljen. Generalno je pravilo da se lista referencija navodi abecednim redom bez rednih brojeva, prema prezimenu prvog autora. U slučaju da isti prvi autor ima više referencija, redosljed referencija navodi se prema abecednom redu ostalih suautora. U slučaju više radova samo jednog autora, redosljed navođenja je kronološki (npr. Buss, 1994; 1999; 2004). U situaciji kada imamo više referencija istog autora (ili više njih) objavljenih iste godine, koristimo se malim slovom nakon godine kako bismo razlikovali referencije i u tekstu i u popisu literature (primjerice Buss, 1994a; 1994b). Ovisno o vrsti izvora (znanstveni članak, knjiga itd.), referencije se navode na različit način. U nastavku su opisani primjeri načini navođenja referencije za neke od najčešćih vrsta izvora.

• **Izvorni znanstveni članak u časopisu**

Van Dyke, M. C. C., Teixeira, M. M. i Barker, B. M. (2019). Fantastic yeasts and where to find them: the hidden diversity of dimorphic fungal pathogens. *Current Opinion in Microbiology*, 52, 55-63.

Carlson, E. N., Vazire, S. i Oltmanns, T. F. (2011). You probably think this paper's about you: Narcissists' perceptions of their personality and reputation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(1), 185-201.

Pravilo citiranja članka u časopisu:

Prezime(na) autora, inicijal(i) imena (odvojeni razmakom!), u zagradi godina objave.
Naslov rada. *Naslov časopisa, volumen časopisa (broj časopisa), stranice.*

- **Knjige**

Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap.

Pinel, J. (2001). *Biološka psihologija*. Naklada Slap.

Pravilo citiranja knjiga:

Prezime(na) autora, inicijal imena, u zagradi godina izdavanja. *Naslov knjige*. Ime izdavača.

- **Doktorske disertacije, magisteriji, diplomski i završni radovi koji nisu objavljeni**

Considine, M. (1986). *Australian insurance politics in the 1970s: Two case studies*. [Neobjavljena doktorska disertacija]. University of Melbourne.

Juković, M. (2014). *Mudrost, socijalne usporedbe i donošenje odluka s obzirom na iskustvo životnog žaljenja*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Sveučilište u Zadru.

Pravilo citiranja doktorskih disertacija, magistarskih i diplomskih/završnih radova koji nisu objavljeni

Prezime autora, inicijal imena, u zagradi godina obrane. *Naslov rada*. [Neobjavljeni završni/diplomski rad/doktorska disertacija]. Institucija obrane.

- **Poglavlja u knjigama**

Algom, D. (1992). Psychophysical analysis of pain: A functional perspective. U H. G. Geissler, S. W. Link i J. T. Townsend (Ur.), *Cognition, information processing, and psychophysics: basic issues* (str. 267-291). Lawrence Erlbaum Associates.

Hampson, E. i Young, E. A. (2007). Methodological issues in the study of hormone-behavior relations in humans: Understanding and monitoring the menstrual cycle. U J. B. Becker, K. J. Berkley, N. Geary, E. Hampson, J.P. Herman i E. Young (Ur.), *Sex differences in the brain* (str. 63-78). Oxford University Press.

Pravilo citiranja poglavlja u knjigama:

Prezime autora, inicijal imena, u zagradi godina izdanja. Naslov poglavlja. U Inicijal imena urednika prezime urednika (Ur.), *Naslov knjige* (stranice poglavlja). Ime izdavača.

- **Tekst na internetskim stranicama**

U novije vrijeme sve je češći slučaj navođenja podataka koji se nalaze ili se mogu naći putem interneta. Pri takvom navođenju preporuka je dati što precizniju informaciju o samom tekstu i o adresi na kojoj se može naći.

Canadian Cancer Society. (2013, 14. travnja). *Cancer research*. <http://www.cancer.ca/en/cancer-information/cancer-101/cancer-research/?region=on>

Pravilo citiranja teksta na internetskim stranicama:

Naziv organizacije ili grupe. U zagradi godina objave ili posljednjeg ažuriranja stranice uz datum ako je dostupan. *Naslov*. URL (bez točke na kraju!)

Iz ovih se primjera može uočiti još jedno pravilo u vezi s formatiranjem popisa referencija. Počevši od drugog reda referencije, potrebno je uvući tekst za 0.5 inča ili 1.27 cm. Ukratko, u ovom su poglavlju navedeni primjeri nekih od najčešće korištenih izvora literature. Sve dodatne vrste izvora i specifični načini citiranja koji ovdje nisu opisani mogu se pronaći u spomenutom Priručniku za objavljivanje Američkog udruženja psihologa (American Psychological Association, 2020).

Kao što se može vidjeti, postoji mnogo pravila u navođenju literature i lako je moguće da se pravilno citiranje čini prilično zamornim i kompliciranim. Nasreću, kreirani su razni računalni alati pomoću kojih se može organizirati literatura i koji mogu olakšati navođenje literature pri pisanju teksta. Prvi bitan alat jest internetska tražilica Google Znalac (engl. *Google Scholar*). Pomoću nje općenito možemo tražiti znanstvene radove prema nazivu, autoru ili godištu, ali isto tako može pomoći u navođenju literature. Naime, nakon što tražilica ponudi rezultate pretrage, ispod svakog se rezultata nalazi nekoliko opcija, od kojih se jedna zove „Citiraj“. Ako kliknemo na „Citiraj“ otvorit će se mali prozor u kojem će članak (ili drugi oblik znanstvenog rukopisa) koji smo pretraživali biti formatiran u pet različitih glavnih stilova navođenja referencija.

Google Scholar može biti jako koristan, ali je za citiranje i formatiranje popisa literature ipak ograničen, stoga od pomoći mogu biti različiti bibliografski računalni programi. Njihova je svrha olakšati pohranu, organizaciju i pretraživanje znanstvene literature, ali i olakšati navođenje i formatiranje referencija. Iako ne postoji „savršen program“, odnosno onaj koji istovremeno rješava sve probleme svim korisnicima, ovdje ćemo istaknuti *Mendeley*, *Zotero* i *EndNote*,

kao alate koji mogu olakšati arhiviranje i korištenje literature. Oni omogućavaju sinkronizaciju dokumenata na više uređaja, a moguće ih je rabiti kao kolaborativne alate ako radimo na projektu s drugim istraživačima. No, ovdje najbitnije, ovi alati omogućuju formatiranje referencija u željenom stilu. Pored toga, putem dodataka programima za uređenje teksta, ovi alati omogućuju da izravno iz programa za uređenje teksta pristupamo svojoj bazi članaka te iz nje povlačimo referenciju formatiranu u željenom obliku.

Iako nam tehnologija pomaže u mnogim segmentima života, kao i drugdje, i ovdje moramo paziti da joj ne vjerujemo slijepo. Drugim riječima, bibliografski alati ne funkcioniraju uvijek savršeno. Moguće je da Googleovi algoritmi nisu ispravno povukli elemente pojedinog citata, pa on ne izgleda kako bi trebao jednom kada ga poželimo kopirati. S druge strane, bibliografski programi informacije o pojedinom tekstu povlače iz metapodataka pdf dokumenta, stoga ako oni nisu propisno uređeni, ni generirana referencija neće biti ispravna. U svakom slučaju preporučujemo korištenje bibliografskih alata, ali jednako tako pozivamo na oprez, jer oni nisu slijepa garancija da će referencija biti ispravno navedena.

4.2.8. Prilozi

Ponekad postoji potreba da se članku prilože neki dodatni materijali, koji bi remetili strukturu i čitljivost kada bi se nalazili u glavnom tekstu. Na primjer, ako je u članku riječ o validaciji neke mjerne skale, uobičajeno je u prilogu navesti cijelu skalu, formatiranu na način da je spremna za primjenu. Pored toga, u prilogu se mogu detaljnije prikazati podražaji iz eksperimenta, ako smatramo da je potrebno više detalja od onoga što je uobičajeno opisano u poglavlju Metoda. Jednako tako, kao Prilog možemo uvrstiti i dodatni opis uzorka ili poduzorka, ako je potrebno više detalja od onoga što je uobičajeno u poglavlju Sudionici.

4.2.9. Dodatci

U tradicionalnoj formi znanstveni časopisi bili su tiskani i samim time ograničeni prostorom, ali i tehničkim mogućnostima medija. U današnje doba većina je časopisa digitalizirana i mnogi od njih koriste se prednostima koje pružaju digitalne platforme. Jedna od prednosti odnosi se na prostor za pohranu i vrstu materijala koji mogu biti priloženi znanstvenom članku. Kako

u modernom dobu raste pritisak na replikaciju znanstvenih nalaza, mnogi časopisi zahtijevaju da se sirovi podatci na kojima su provedene analize prilože znanstvenom članku. To omogućuje drugim znanstvenicima da ponove analize i sami se uvjere u njihovu točnost. Osim toga, uobičajeno je uz podatke podijeliti i računalni kôd koji je korišten za transformaciju, analizu i grafičko prikazivanje podataka. To je naravno moguće ako su podatci analizirani putem programskih jezika koji se rabe za obradu podataka, poput R-a ili Pythona.

Osim za utvrđivanje vjerodostojnosti rezultata istraživanja, kao Dodatak članku moguće je uvrstiti informacije koje bi mogle biti zanimljive čitateljima, ali nisu direktno povezane s osnovnim istraživačkim ciljem. Primjerice, možemo prikazati dodatne statističke analize koje ne odgovaraju direktno na postavljeni problem, ali služe kao kontrola u istraživanju. Moguće je da bi tablice i slike proizišle iz tih analiza narušile tijek prezentacije rezultata, stoga je dobra opcija prikazati ih kao Dodatak. Osim toga, moguće je da s čitateljima želimo podijeliti detaljni protokol koji je korišten u istraživanju. Možemo ga prikazati kao Prilog, no ako je prevelik za tiskanu verziju, vjerojatno ga je lakše smjestiti na mrežni repozitorij kao dodatak.

Za kraj, postoje tipovi materijala koje ne možete prikazati u tiskanom obliku članka zbog ograničenja koje postavlja papir kao medij za prenošenje informacija. Primjerice, promjene u funkciji vremena ponekad je dobro prikazati kao grafičku animaciju koja će biti lakša za razumjeti od statičnog grafičkog prikaza. Ili ako smo se pak u istraživanju koristili audio ili vizualnim podražajima moguće ih je ovdje podijeliti s čitateljima u svrhu omogućavanja replikacije nalaza. Moguće je i da sa svojim čitateljima želimo podijeliti i eksperimentalnu proceduru, koju bi oni mogli pokrenuti na računalima u svojim laboratorijima. Kako god, u Dodacima znanstvenim radovima opcije su široke, dok god su materijali koje dijelimo povezani s pojašnjavanjem prezentiranih nalaza.

4.3. Pisanje preglednog rada

Kako je prije spomenuto, pregledni se rad odnosi na pregled literature i dosadašnjih istraživanja u nekom specifičnom području. Ova vrsta radova predstavlja sintezu nalaza te daje smjernice za poboljšanje metodologije i općenito za buduća istraživanja o određenoj temi. S obzirom na to da je ovaj Priručnik

zamišljen kao vodič kroz znanstveno *istraživanje*, u ovom će se poglavlju samo ukratko navesti glavne karakteristike preglednog rada.

Zadaća autora preglednog rada jest organizacija, integracija i evaluacija prethodno objavljenih radova. Zbog toga pregledni radovi imaju bitno drukčiju strukturu i elemente u usporedbi s izvornim znanstvenim radovima. Elementi preglednih radova ovise ponajprije o temi istraživanja, ali se generalno mogu opisati na sljedeći način. Prvo, autor identificira i pojašnjava temu rada. U ovom se dijelu operacionaliziraju i opisuju bitni konstrukti i njihovi odnosi. Dalje, autor daje sažetak dosadašnjih istraživanja kako bi informirao čitatelje o trenutačnom stanju u određenom području istraživanja. U ovom dijelu autor najčešće dijeli objavljene radove u nekoliko kategorija. Primjerice, može podijeliti radove s obzirom na korištenu metodologiju, pa će, primjerice, u jednom poglavlju preglednog rada opisati istraživanja u kojem su korištene upitničke mjere za ispitivanje nekog fenomena, a u drugom poglavlju može pojasniti istraživanja u kojem su zastupljene fiziološke mjere istog fenomena. Radovi se mogu kategorizirati i prema teoriji koju autori zastupaju, modelima koje opisuju, ili pak prema tome jesu li potvrdili neke nalaze ili ne. Nakon toga slijedi korak identifikacije potencijalnih kontradiktornosti i nekonzistentnosti u literaturi. Konačno, u radu se daju sugestije za rješavanje uočenih problema.

Možda je najteži korak u ovom procesu informiranje čitatelja i sažimanje dosadašnjih nalaza. Ovaj dio treba biti jasno opisan i organiziran, a struktura treba biti smisljena. Navedeno zahtijeva dosta iskustva i ekspertize, stoga pregledne radove najčešće pišu istraživači nakon nekoliko godina bavljenja određenim područjem. Za detalje pisanja preglednih radova predlažemo savjete Bema (1995) koji je u svojem radu dao smjernice za objavljivanje preglednog rada u časopisu *Psychological Bulletin* – jednom od najistaknutijih časopisa u području psihologije.

4.4. Izlaganje na znanstvenim skupovima

Izlaganje na znanstvenim skupovima poseban je oblik znanstvenog rada pri kojem se rezultati istraživanja prezentiraju u usmenoj formi ili u obliku poster prezentacije na nekom skupu istraživača ili općenito stručnjaka u određenom području. Početnici ponekad usmena izlaganja na skupovima pred drugim stručnjacima u području doživljavaju kao važan izvor anksioznosti ili straha.

S druge strane, javnim izlaganjem na skupu možemo dobiti uistinu konstruktivne povratne informacije o svojem radu, često od vodećih stručnjaka u području, a koje možemo iskoristiti za budući rad i suradnje. U nastavku je opisano nekoliko smjernica i savjeta kako bi usmeno izlaganje trebalo izgledati.

Izlaganja najčešće traju oko 15 minuta i zapravo uključuju sve elemente kao i pisani znanstveni izvještaj. Zbog ograničenog vremena, navedeni elementi su, naravno, u znatno skraćenoj formi u usporedbi s pisanim znanstvenim izvještajem. Nakon uvodnog dijela u kojem iznosimo naslov rada i predstavljamo sebe i svoje suautore, izlažemo kratak uvod u temu i polazište istraživanja, a zatim opisujemo glavne pretpostavke te metodologiju prikupljanja podataka. Nakon toga slijedi prezentacija glavnih nalaza i njihova kratka interpretacija. Kako bi slušatelji lakše stekli uvid u dobivene nalaze, predlažemo korištenje grafičkih prikaza umjesto tablica. Za usmeno izlaganje dobro je izabrati samo najvažnije rezultate kako bismo dobro iskoristili ograničeno vrijeme. Ostale rezultate možemo spomenuti nakon izlaganja tijekom rasprave ako netko iz publike ima pitanja.

Što se tiče izgleda i vizualnog dojma prezentacije – najjednostavnije je najčešće i najprikladnije. Dakle, preporuka je izbjegavati pozadine s mnogo sadržaja, previše boja i animacija. Nadalje, predlažemo za prezentaciju rabiti što manje teksta. Wellstead i suradnici (2017) savjetuju izlagačima da se vode tzv. 5 x 5 pravilom. Pravilo znači da na jednom slajdu imamo maksimalno pet natuknica, a da svaka natuknica sadržava maksimalno pet riječi. Preporuka je također da se na jednom slajdu ne zadržavamo predugo; za svaki je slajd dovoljno odvojiti jednu minutu vremena. Nadalje, osnovu dobre usmene prezentacije čini vježba. Vježbanje izlaganja pred prijateljima, kolegama, roditeljima, kućnim ljubimcima ili u samoći može uvelike olakšati pripremu izlaganja. Vježba je bitna, ne samo kako bi izlaganje bilo što profesionalnije i tečnije nego kako bi se dobro iskoristilo vrijeme koje imamo na raspolaganju. Opisati cijelo istraživanje u samo 15 minuta težak je zadatak, ali vježbom postaje sve lakši.

Poster prezentacija istraživanja odnosi se na prezentaciju istraživačkih rezultata u obliku tiskanog postera. Tehničke karakteristike postera (dimenzije, orijentacija) najčešće propisuju organizatori skupa pa je prije izrade postera bitno provjeriti koje je točno specifikacije potrebno slijediti. U interesu je istraživača da poster bude vizualno zanimljiv, jasan, s precizno istaknutim glavnim nalazima istraživanja i bez previše teksta (do 1000 riječi) kako bi privukao pozornost što više sudionika skupa. Time se potiče rasprava o istraživanju i

povećava mogućnost prezentacije rada potencijalnim budućim suradnicima. Poster izlaganja često su manje formalna izlaganja organizirana uz čašu vina te su savršena prilika za upoznavanje istraživača koji se bave istom ili sličnom temom. U skladu s tim, Erren i Bourne (2007) naglašavaju da su bitne dugogodišnje suradnje započele upravo ispred nečijeg postera.

Na nekim znanstvenim skupovima bude i do nekoliko stotina postera. Dakle, često se trebamo izboriti da poster na kojem je prezentiran naš rad dobije pozornost koju zaslužuje. Stoga, u nastavku slijedi nekoliko savjeta kako poster učiniti pokretačem uspješne rasprave i suradnje. Prvo, naslov je jako bitan jer se na temelju njega stječe prvi dojam o istraživanju. Treba biti kratak i jasan. Možemo pokušati zainteresirati sudionike naslovom u obliku pitanja ili u naslovu navesti glavni nalaz istraživanja. Drugo, u ovom je slučaju uistinu važna izreka da „slika vrijedi više od 1000 riječi“ te je shodno tomu poželjno koristiti se slikama i grafičkim prikazima umjesto tablicama i tekstovima. Kod kreiranja grafičkih prikaza bitno je pripaziti da se kod stupčastih grafova rabe različiti uzorci, a ne samo različite boje. Time se izbjegavaju poteškoće u praćenju grafičkih prikaza sudionika koji su slijepi za boje. Nadalje, veličina fonta ne bi smjela biti manja od 16 pt kako bi se tekst mogao s lakoćom pročitati. Neke smjernice za veličinu fonta su: 72 pt za naslov, 48 pt za naslov odlomka, a 24 pt za veličinu teksta. Konačno, preporučuje se korištenje različitih boja, ali ne više od tri kako se ne bi narušio vizualni dojam. Općenito, poster prezentacija može proći nezapaženo, posebice ako ih na jednom skupu ima jako puno, ali isto tako nas može dovesti do sklapanja uspješne suradnje s drugim istraživačima. S ciljem poticanja ove druge opcije, Mike Morrison, doktorski student organizacijske psihologije na Michigan State University, pokrenuo je kampanju koja je odjeknula unutar akademske zajednice tijekom 2019. godine. Morrison je primijetio da većina postera na znanstvenim skupovima prolazi nezapaženo, da su puni nepotrebno teksta i da ne doprinose uspješnim raspravama i diseminacijama rezultata. Stoga je predložio #betterposter³ predložak koji sadrži ono što smatra ključnim: glavni nalaz istraživanja napisan jednostavno i istaknut velikim slovima u sredini postera, dok se s lijeve i desne strane postera nalaze natu-

³ Razne materijale za izradu konferencijskog postera Mike Morrison podijelio je putem OSF repozitorija, a dostupne su na poveznici: <https://osf.io/ef53g>

knice povezane s polazištem i metodom istraživanja te ostalim rezultatima. U ovom slučaju natuknice služe autoru postera kao podsjetnik pri izlaganju postera i odgovaranja na pitanja zainteresiranih sudionika. Morrison također predlaže stavljanje QR koda na poster koji služi kao poveznica na cjeloviti tekst istraživanja i kopiju postera. Na taj način zainteresirani sudionici mogu doći do rada na jednostavan način i nakon konferencije. Iako ova kampanja nije prošla bez kritika, jednostavna pretraga ključne riječi #betterposter na Twitteru pokazuje dosta pohvala i pozitivnih informacija od istraživača koji su probali ovaj predložak na konferencijama. Neki od njih čak su dobili i nagradu u kategoriji *Najbolji poster* na znanstvenom skupu na kojem su izložili svoje radove prema Morrisonovu predlošku.

4.5. Postupak objave radova u časopisu

Nakon usvojenih i primijenjenih smjernica u vezi s pisanjem radova, znanstveni izvještaj je gotov. Sada slijedi drugi korak – slanje u časopis na objavljivanje. Prvo što bismo trebali odlučiti jest u koji časopis poslati rad. Postoji jako velik broj aktivnih časopisa unutar jednog područja pa ta odluka nije uvijek laka. Neki časopisi su dosta specifični, odnosno objavljuju radove iz unaprijed definiranih područja (primjerice časopisi *Educational Psychology*, *Evolution and Human Behaviour*, *Personality and Individual Differences* i slično). Neki pak časopisi obuhvaćaju raznolike teme iz različitih područja (primjerice časopisi *PloS ONE* i *Royal Society Open Science* u kojima se objavljuju istraživanja iz područja biomedicinskih i prirodnih pa sve do društvenih i tehničkih znanosti). Nešto između ovih dviju skupina časopisa jesu oni koji su posvećeni jednoj znanstvenoj disciplini, ali ne definiraju strogo područja (primjerice *Psychological Science*, *Current Psychology*, *Psihologijske teme* i slično). Učinkovita strategija pri donošenju odluke može biti da u svojem popisu literature pregledamo koji se časopisi najčešće spominju. Pretpostavka je da se u popisu literature nalaze radovi tematski slični našem, pa pregledom časopisa u kojima su objavljeni možemo prepoznati časopise koji su skloni objaviti sličnu tematiku. Druga je strategija pregledati časopise unutar područja/polja te proučiti koje su teme radova prikladne za objavu u pojedinom časopisu (uglavnom je opisano u Uputama autorima, odnosno na web-sučeljima časopisa gdje se opisuje uže istraživačko područje časopisa, engl. *Aim*